

En äkta hedning

- *känd för ett lastbart leverne*

En berättelse om Per Benjaminsson
Vendel, Uppland

Förord

I min släktforskning ser flertalet av förfäderna ut att ha hållit sig inom ramen för vad som förväntades av befolkningen på landsbygden. Under föregående århundraden var regelbundna besök i kyrkan och deltagande i prästens husförhör med församlingsborna obligatoriskt.

När prästen på landsbygden karaktäriserar någon för äkta hedning som varken går till kyrka eller förhör, långt innan sekulariseringen tog fart i Sverige, men ändå lyckas undvika alla former av bestraffning väcker det ett intresse.

Vem var den som på detta sätt lyckades bryta mot samhällets normer utan att bli bestraffad?

Att finna skriftliga källor om en person som lyckas hålla sig undan både förhör och straff är inte enkelt. Här följer ändå ett försök att teckna en biografi över min mormors farmors morfar som lyckades hålla sig undan både präst och fogde i början av 1800-talet.

Mats Burell

Innehållsförteckning

Förord.....	2
Backstugusittaren och förre bonden begravs 1859.....	3
Hos dotter och måg i backstugor.....	4
Ensam med fem minderåriga barnbarn.....	4
Från herrskapsfolk i statens tjänst	5
Förmanad att läsa i tidig ålder, lång och rask vid mönstring.....	6
Nygift 1808 med hustru och barn hos svärföräldrarna	6
Övertar föräldragården år 1814.....	7
Utökning av familjen slutar i tragedi.....	8
Ensam med två små döttrar	8
Ytterligare en tragedi följt av skifte av byn.....	9
Byn skiftas utan att Per får delta i beslutet.....	9
Per lämnar gården sommaren 1827.....	12
Lövstabruk får bekymmer att säkerställa barnens försörjning.....	12
En bondson från byn åtar sig att ansvara för Per	14
Ett lastbart leverne i 30 år	14
Skräddaryrket som ett sätt att försörja sig.....	15
Källorna sviker – men en personlighet skymtar fram.....	15

Backstugusittaren och förre bonden begravs 1859

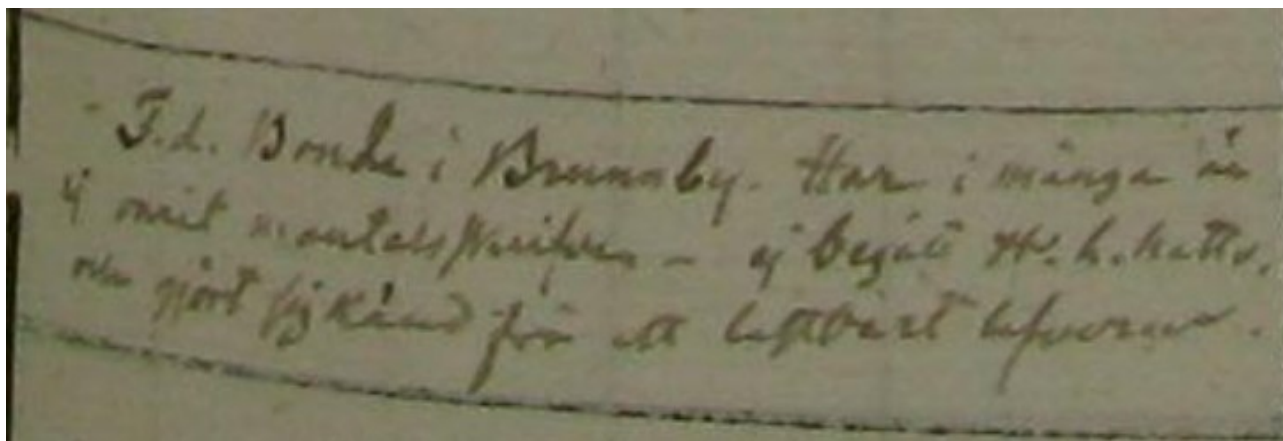
Tisdagen 9 augusti 1859 begravdes backstugusittaren och före detta bonden Per Benjaminsson på Vendels kyrkogård i norra Uppland. Han hade avlidit på Gundbo bys ägor, fyra kilometer nordväst om kyrkogården, veckan innan, torsdagen 4 augusti, 75 år gammal. Dödsorsak angav prästen till frossa, vilket vanligen avsåg malaria, en sjukdom som skördade många offer förr i tiden.

Per hade mantalsskrivits där endast ett år innan han dog. Det var då flera decennier sedan han varit skriven på någon fast adress.

Från år 1841 finns en anteckning av prästen om att Per var *"utan känd hemvist"* och från 1846 blev Per skriven *"på socknen"* i Vendel, med följande anteckning: *"Fd bonde i Brunnby, Har i många år ej varit mantalsskriven. Ej begått H. H. Nattvard och gjort sig känd för ett lastbart leverne."*

Sista anteckning som prästen gjorde i kyrkböckerna, innan han avled, var: *"En hedning som går varken till skrift eller kyrka eller förhör"*. Däremellan karaktäriserade prästen Per som *"en äkta hedning."*

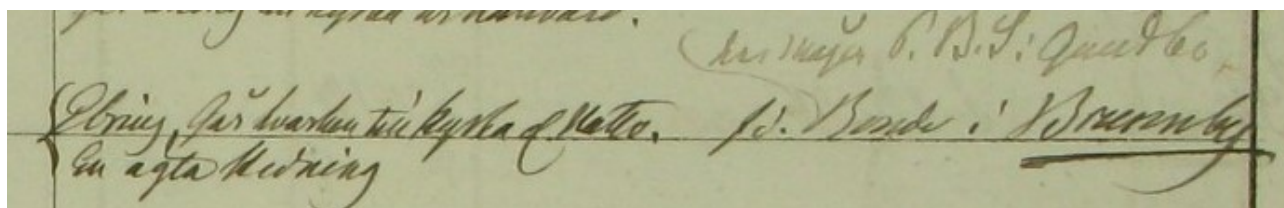
Vem var då denna före detta bonde som valde ett liv utanför den gängse normen och som lyckades hålla sig undan de obligatoriska kraven på nattvard och husförhör?

Vendels kyrkoarkiv, husförhörlängd 1846-1851, AI:12b s 231

Hos dotter och måg i backstugor

Första ledtråd till vem denne man var är en anteckning i blyerts "*hos mågen P.B.S. i Gundbo*" i husförhörlängden för åren 1852-1856. P.B.S. stod för Per Bengtsson som var gift sedan 1835 med Per Benjaminssons äldsta dotter Anna Brita.

Vendels kyrkoarkiv, husförhörlängd 1852-1856, AI:13b s 280

Per Bengtsson var även han före detta bonde. Han hade arrenderat den ena av de två gårdarna i Gundbo - halva Gundbo frälsehemman - av Carl De Geer på Lövestabruk och bodde sedan 1851 på Gundbo ägor efter att han fått lämna ifrån sig gården. Han hade övertagit arrendet av sin far Bengt Andersson år 1835. Och Per Bengtssons far levde med sin mor Catharina Persdotter också kvar på Gundbo ägor så det var nu många före detta bönder på dessa ägor vid den här tiden.

De sista åren levde Per Benjaminsson på Gundbo ägor utan några nära anhöriga på Gundbo ägor. Kretsen med anhöriga till Per Benjaminsson minskade först med att den jämnåriga Bengt Andersson i ett slaganfall den 20 april 1854, 70 år gammal och ett år senare, i april 1855 dog Bengts änka Catharina.

Efter Bengt finns bouppteckning bevarad där de fåtal möblerna i stugan finns redovisade - en säng, en soffa, ett bord, ett par karmstolar, ett hörnskåp och ett par kistor - samt lite kläder, fyra yxor, en gryta, lite glas och porslin samt spanskrör (dvs. en promenadkäpp), en pipa och en tobakspung. Varken husdjur eller spannmål fanns i hushållet.

Ensam med fem minderåriga barnbarn

Den 12 december 1855 dog också Per Benjaminssons äldsta dotter Anna Stina i nervfeber, endast 45 år gammal, tätt följt av mågen Per Bengtsson den 15 december i samma sjukdom och samma ålder. Med nervfeber avsågs vanligen tyfus orsakad av salmonellabakterien, som spreds via mat eller vatten och

innebar döden inom loppet av någon vecka.

Efter Anna Stina och Per finns inga bouppteckningar bevarade och prästen antecknade "utfattiga" i husförhörlängden. De lämnade fem minderåriga barn i åldern 4 till 15 år efter sig när de hastigt gått bort. Barnen fick alla flytta från Gundbo ägor och den ende kvarvarande släktingen, morfar Per Benjaminsson.

Äldsta sonen **Per, 15 år**, flyttade till Per Benjaminssons son Per Wendin, som just bildat familj och antagits som sockenskräddare i Tensta, innan han 1858 antogs till indelt soldat i Uvlunge, Viksta socken med namnet Wennman.

Näst äldsta sonen **Jan, 13 år**, fick anställning som tjänstegosse, dvs. pojke i drängtjänst som var för ung för att kallas dräng, hos en skogvaktare i Vendel, innan han 1857 återvände hem till Gunbo anställd som dräng hos bonden Erik Andersson, men 1858 flyttade vidare till drängtjänst i Allerbäcken, Vendel socken,

Dottern **Johanna, 10 år**, togs omhand av morbrodern, Per Benjaminssons son Per Wendin, hos vilken hon stannade ända till 1865, inledningsvis med understöd av socknen som fattighjon,

Näst yngsta sonen **Erik, 6 år**, fick också understöd och placerades som fattighjon hos en bonde i Holvarbo, Vendel, där han stannade till 1862, då han var tillräckligt gammal för att börja arbeta som dräng. Erik, och

Yngsta sonen **Lars, 4 år**, placerades som fattighjon hos en torpare i Stora Labole, Vendel, där han stannade till 1867 då också han var gammal nog att börja arbeta som dräng.

Per Benjaminssons barnbarn klarade sig ganska bra i livet, trots förlusten av föräldrarna i tidig ålder.¹ Per blev ensam kvar på Gundbo ägor som backstugusittare utan nära anhöriga. Och någon bouppteckning finns inte heller bevarad efter Per Benjaminsson. Så mycket till tillgångar hade säkerligen inte Per vid sin bortgång.

Men vilken bakgrund hade Per Benjaminsson och hur hade han hamnat i dessa fattiga omständigheter?

Från herrskapsfolk i statens tjänst

Per Benjaminsson kom inte från en alldeles fattig familj. Fadern Benjamin Persson hade varit frälsebonde i Brunnby i Vendel, där Per hade vuxit upp sedan 10 års ålder.

¹Äldsta sonen, Per Wennman, gifte sig två gånger, fick 13 barn och levde till 1903 som indelt soldat i Uvlunge, Viksta. Näst äldste sonen Jan Persson gifte sig också två gånger och fick sex barn. Han levde ett omväxlande liv som torpare, bonde, skeppare, slöjdare och slutligen järnvägsarbetare vid Östra station i Stockholm, där han dog 1914. Dottern Johanna gifte sig 1874 med torparen Carl Lindgren i Lena socken, men fick inga barn. Makarna dog båda 1919. Näst yngste sonen Erik Pettersson gifte sig 1877 med en bonddotter från Viksta socken. Familjen försörjde sig som statare till 1886, då Erik flyttade med sin familj till svärföräldrarna i Viksta. Erik dog redan 1897. Yngste sonen Lars Pettersson arbetade som rättare i Uppland och Gästrikland fram till 1904 då han flyttade till Sala, där han levde till 1932 och blev arbetsledare vid Silvergruvan. Lars var gift två gånger och hade tre barn i första äktenskapet. Per Benjaminssons dotter Anna Stina hade även en äldsta dotter Lena Kajsa, som flyttat hemifrån Gunbo för pigttjänst 1853. Hon gifte sig 1861 med en rättare Anders Andersson i Tensta socken och fick med honom nio barn, bl.a. författarens mormors far August. Familjen flyttade 1868 samman med Per Benjaminssons son skräddaren Per Wendin i ett torp på Prästgårdens ägor i Raggboda, Viksta socken, där även Per Benjaminssons yngre bror varit sockenskräddare. Lena Kajsa dog redan 1887 och Anders 1889.

De första tio åren hade Per Benjaminsson dock tillbringat i Gundbo då hans föräldrar var inneboende ända till 1794 hos faderns styvfar och mor som arrenderade hela Gundbo hemman av släkten De Geer.

Gundbo hemman hade ursprungligen arrenderats av Benjamins farfars far sergeanten Benjamin Elgklou. Han hade sålt en gård i Bergby, en annan grannby till Brunnby, och arrenderat gården i Gundbo år 1752 efter att ha avslutat en karriär som underofficer vid Upplands regemente från 1719 till 1741. Benjamin Elgklou härstammade från Västergötland och hade varit gift med en dotter till en häradsskrivare i Viksta och hans hustru, dotter till en häradsdomare i Vendel som i sin tur var son till prosten i Vendel, Eric Vendelius.

Gundbo hade därefter arrenderats av Per Benjaminssons farfar Petter Elgklou från 1759 till sin död 1773.

En bror till Pers farfar, Simon Elgklou, hade läst till präst vid Uppsala akademi och blev senare prost i Hållnäs med barn som blev både präster och statstjänstemän.

Per Benjaminsson hade således en på intet sätt en fattig bakgrund. Förfäder och släkt hade ägnat sig just att mantalsskriva befolkningen och lära ut Guds ord.

Förmanad att läsa i tidig ålder, lång och rask vid månstring

Per var äldste son till Benjamin Persson och hans hustru Brita Larsdotter, som gift sig fem månader innan Per föddes i Gundbo den 6 maj 1784. Pers mor kom från en bondsläkt och morföräldrarna arrenderade en gård i Valla i Vendel av De Geer i Lövestabruk. Efter Per födde Benjamin och Brita sex söner, varav fyra uppnådde vuxen ålder och blev Per Benjaminssons yngre bröder.

Det är uppenbart att Per Benjaminsson redan från tidig ungdom inte ägnade läsning och husförhör något större intresse. *"Förmanad att läsa"* antecknade prästen redan i husförhörlängden för åren 1796-1802, dvs. när Per var mellan 12 och 18 år gammal.

Men till en början deltog Per ändå i husförhör och gick till kyrkan där han också begick nattvard. Första husförhöret Per deltog i var som 10-åring den 17 november 1794 och första nattvard den 22 maj 1796.

Under 1808-1809 års krig blev Per också uttagen till Lantvärnet, som sattes upp våren 1808, med motiveringen att han var "lång och rask" och fadern Benjamin Persson, ändå hade två söner kvar i gården, som kunde hjälpa till. Men Per lyckades finna en dräng som ställde upp som ersättare för honom, vilket kan ha räddat hans liv, då Lantvärnet led mycket stora förluster under kriget.

Nygift 1808 med hustru och barn hos svärföräldrarna

Per Benjaminsson gifte sig som 24-åring den 26 december 1808 i Vendels kyrka med jämnåriga bonddottern Magdalena Jansdotter. Hon kom från en förhållandevis välbärgad familj med fadern Jan Persson som självägande bonde – skattebonde - i Fånby, grannby till Brunnby i Vendel.

När Per och Magdalena gifte sig i december 1808 flyttade de nygifta in hos Pers svärföräldrar i kronoskattehemmanet i Fånby i Vendel, där även Magdalenas yngre syskon Anna och Anders bodde, liksom en dräng och en piga.

Äldsta dottern föddes här ett år senare, nyårsdagen 1810. Den 28 februari 1813 föddes så en son, som fick namnet Johan, men som dog i kikhosta redan efter ett halvår.

En inblick får vi i hur livet gestaltade sig för Per Benjaminsson som nygift genom kartan med tillhörande beskrivning över enskiftet som ägde rum av Fånby år 1808 och bouppteckningen efter svärfadern som dog 1821.

Gården var en i en rad av bondgårdar på det som i modernare kartor benämns Fånby gamla bytomt. Bondgården var en parstuga och i bouppteckningen fördelas möblerna mellan helgdagsstugan, vardagsstugan och vindskammaren. Det fanns inget guld eller silver i hemmet. Värdefullaste föremål i gården var en inmurad brännvinspanna med fast brösthatt och pipor och det fanns också flera brännvinskaggar. I gården fanns både smedjeverktyg, snickarverktyg och olika laggkärl förknippade med boskapsskötsel samt körredskap för jordbruket. I gården fanns två hästar (ston), en ko, en kviga, tre får med lamm och tre grisar med kultingar.

Övertar föräldragården år 1814

Per Benjaminssons far Benjamin Persson började bli till åren och kontrakt skrevs 184 som innebar att arrendet av gården i Brunnby övergick till sonen Per som nu blev nu frälsebonde, 30 år gammal.

I Brunnby föds i december 1814 ytterligare en dotter till Per Benjaminsson och hans hustru Magdalena, döpt till Maja Lena, men som även hon dör ung, blott en månad gammal, i bröstfeber.

Pers föräldrar bodde kvar som inneboende i gården i Brunnby även efter att Per övertagit gården. I april 1816 dör dock Pers mor Brita 58 år gammal. Dödsorsaken som prästen angav var moderpassion, en diagnos som kunde stå för allt från bukhinneinflammation till olika typer av psykiska sjukdomar.

Bouppteckningen finns bevarad efter Brita. Det framgår att Pers föräldrar fortfarande bedrev visst jordbruk med två hästar och två lamm och ägde en hel del jordbruksredskap. De hade även visst guld och silver i form av en stor fingerring och en silverring med slipade glasstenar.

Pers far gifte om sig inom mindre än ett år. I december 1816 stod bröllopet

mellan 56-årige Benjamin och den 30 år yngre Anna Kajsa Larsdotter.

Den unga hustrun blev havande år 1819. Men innan barnet hinner födas dör Benjamin i april 1819 i lungsot, 60 år gammal. Den unga änkan föder en dotter, som döps till Brita Stina i september samma år, som dock dör redan efter en vecka.

Utökning av familjen slutar i tragedi

Men det var inte endast Pers föräldrar och lilla halvsyster som hastigt gick bort dessa år.

I maj 1817 hade Pers hustru Magdalena fött ytterligare en dotter, döpt till Maja Kajsa och 1821 blir hon gravid igen för femte gången. Men att föda barn är inte riskfritt och den här gången föder Magdalena inget barn. I stället dör Magdalena i barnsäng, den 19 september 1820, endast 36 år gammal.

Även efter Magdalena finns bouppteckningen bevarad. Den ger en god bild av Per Benjaminssons liv som frälsebonde i Brunnby i Vendel. I gården finns både guld och silver. En guldring, en förgylld silvertumlare, en silverring och en silverbägare ingår samt även hälften i en brännvinspanna.

I gården fanns en hel del möbler : ett väggur med dubbla slag och foder, ett skänkskåp i helgdagsstugan av år 1814, ett skåp i vardagsstugan med långdörrar av år 1815, en hörnskänk, en målad kista, en omålad kista, ett brunmålat bord med en fällskiva, en brunmålad soffa och två brunmålade karmstolar.

Till gården hörde två hästar, två kor, två kvigor, 1 oxkalv, 1 kvigkalv, 1 gris, sex fårtackor med lamm och 3 gäss samt 7 tunnland åkermark, dvs. ungefär 35 000 kvadratmeter åker.

Men dödsboet efter Pers hustru Magdalena var mycket skuldsatt. Tillgångarna värderades till 277 riksdaler medan skulderna uppgick till hela 316 riksdaler.

Störst var skulden till bruksherren De Geer som hade fordringar på 102 riksdaler för arrendet som inte betalats. Och 53 riksdaler utgjorde en skuld till sockenmagasinet för 4 tunnor råg och 4 tunnor korn. Dessutom hade Per och Magdalena tagit flera stora penninglån på revers från olika bönder i Vendel.

Ensam med två små döttrar

Per var nu ensam med två små döttrar, 10-åriga Anna Brita och 3-åriga Maja Kajsa i en skuldsatt bondgård.

Men Per behövde inte lämna gården. I stället anställer han dels en tjänstegosse och dels en piga som hjälp med att sköta gården. Tjänstegossen Anders Wahlberg

var 15 år och pigan Greta Larsdotter 25 år gammal och hade också med sig en nyfödd oäkta dotter Greta Kajsa.

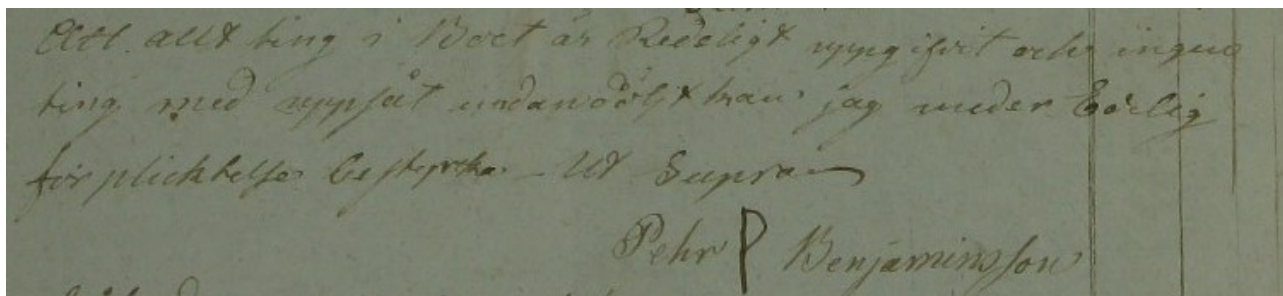
Efter två år som änkeman gifter så Per Benjaminsson om sig den 16 augusti 1822 med jämnåriga Maja Olofsdotter, piga på Kättslinge gård i Vendel och tjänstegossen och pigan får lämna gården.

Ytterligare en tragedi följt av skifte av byn

Ett och ett halvt år senare, den 20 mars 1824, föder också Maja en son, som döps till faderns namn, Per. Men endast tre år senare somnar också Pers andra hustru Maja in. Det är lungsot som tar hennes liv, den 22 mars 1827.

Även efter Maja finns bouppteckningen bevarad och den berättar att gården fanns kvar intakt med guld och silver och alla boskap och grödor och föremål. Men även skulderna fanns kvar. Tillgångarna värderades till 238 riksdaler och skulderna uppgick till 315 riksdaler, dvs. nästan exakt stor skuld som när första hustrun avled.

Skulden till Lövestabruk hade minskat från 150 riksdaler till 89 riksdaler och skulden Vendels sockenmagasin minskat till 30 riksdaler men en skuld på 58 riksdaler hade tillkommit från Vendels kyrkokassa.

Vendels tingslags häradsrätt, Bouppteckningar, Maja Olofsdotter 1827, F:5 s 188, ULA/Arkiv/Digital

Byn skiftas utan att Per får delta i besluten

Per var åter lämnad ensam med små barn, 43 år gammal. Äldsta dottern Anna Brita har hunnit bli 17 år, dottern Maja Kajsa 10 år och sonen Per var 3 år gammal.

Den 7 maj 1827, bara en månad efter att Per blev änkeman för andra gången,

påbörjade lantmätare en skiftesförrättning av Brunnby by. Den hade varit utlyst i Vendels kyrka redan i september 1826 så det kom inte som en överraskning.

Det var ett enskifte som påbörjades med att en karta över byn upprättades sommaren 1827 med en detaljerad beskrivning. Här går att läsa att ½ mantal av hemmanet Brunnby nr 1 ägdes av Carl De Geer och brukas och bebos av bonden Per Benjaminsson. Hemmanets åbyggnad bedömdes som försvarlig av trä, gårdstomten "hjälpig" och trädgårdstäppa fanns.

Brunnby By
 Bestående af 37. Mantal om 22 öres
 4. penn. 1. 1/2 öres i areal af
 N:o 1. Hans Ollmarsson i Hvar, Grefve
 Carl De Geer 1/2 mantal 1/2 öres
 om 2 öres och 15 penn. 1/2 öres
 brukas och bebos af Bonden Per Ben-
 jaminsson. Åbyggnaden försvarlig
 af trä, Tomten hjälplig, Trädgårdst-
 äppa färdig
 4. 1/2 öres om 1 öres 1 1/2 penn. 1/2 öres
 om den bostaden, utom halva Ladan,
 färdig och ett foderhus, färdig, ston-
 ten rymlig och god, Trädgårdst-
 äppa färdig
 6. Mantal N:o 11. Mantal om 15 1/2 penn.
 Åbyggnad färdig af trä, Tomten färdig
 Trädgårdst-äppa färdig
 6. Mantal N:o 12. Mantal om 15 1/2 penn.
 Åbyggnaden af trä, försvarlig, Tomten
 färdig, Trädgårdst-äppa färdig

Lantmäteristyrelsen i Uppsala län, Vendel 212 Brunnby enskifte 1833. Lantmäteriet.

Varken Carl De Geer eller Per Benjaminsson deltog dock i skiftesförrättningen. I dessa sammanhang blir det smärtsamt uppenbart att en frälsebonde som brukar och bebor en gård inte har något inflytande över gården på det sätt som en skattebonde har.

Den som företrädde gården som Per brukade, och två andra gårdar i byn som också Carl De Geer ägde, var i stället inledningsvis i maj månad bruksbokhållaren Carl Pousette på Tobo bruk och avslutningsvis i augusti överskogvaktaren Johan Ströman.

Den överenskommelse som delägarna träffade den 30 augusti 1827 påverkade bönderna i byn i mycket hög. Vissa bönder skulle tom bli skyldiga att flytta från sin gårdstomt inom tio år till andra marker som pekades ut.

En av de tre bönderna som brukade gårdar som Carl De Geer ägde blev också utflyttningsskyldig, men det blev inte Per Benjaminssons gård. Men Per berördes ändå stort av överenskommelsen han inte fick vara delaktig i och fick väsentligt förändrade uppsättning åkrar och ängar att bruka.

Men Per Benjaminsson lämnade ändå sommaren 1827. Vid upprättandet av delningsinstrumentet i oktober detta år omnämns endast de två andra bönderna som brukare av marken som Carl De Geer ägde.

På kartan från sommaren 1827 över Brunnby by är gårdstomterna som hörde till de tre hemmansdelar som Carl De Geer ägde betecknade med littera 41, 42 och 43. De befinner sig mitt i byn emellan gårdstomterna som beboddes av frälsebönder under kamrer Bohlin (litt. 42 a och 43 a) till vänster (nordväst) och skattebönderna mer välbyggda gårdstomter (litt. 88 och 89) till höger (sydost). Förmodligen är det gårdstomten med littera 41 som Per Benjaminsson bebodde.

Idag är gårdstomterna i Brunnby placerade norr om gamla bytomtens nordvästra sida. Endast tomtmarken som ägdes av självägande skattebönderna är fortfarande bebyggda. Frälseböndernas gårdstomter utgör idag ängsmark tillhörig grannbyn i söder, Norrby.

Lantmäteristyrelsen i Uppsala län, Vendel 212 Brunnby enskifte 1833. Lantmäteriet.

1833 N:o.	Född.	Flyttningar in ut	Omflyttighet.	Seder.	Inne- älsning.	Fälthet.	Söder.	Söder.	År 1824		År 1825		År 1826		År 1827		År 1828		År 1829		År 1830	
									Fögh.	Natverd.	Fögh.	Natverd.	Fögh.	Natverd.	Fögh.	Natverd.	Fögh.	Natverd.	Fögh.	Natverd.	Fögh.	Natverd.
Per Benjamin	1784								40	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Maja Sofia	1780								10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Lotten Anna Sofia	1810								10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Lotten Maja Sofia	1817								10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Lotten Peter	1824								10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10

Vendels kyrkoarkiv, husförhörlängd 1824-1830, AI:8c s 123, ULA/ArkivDigital

Per lämnar gården sommaren 1827

Några nya tjänstehjon blev inte heller rekryterade den här gången. Prästen antecknade om Per att han "går omkring och arbetar / utan försvar" efter det att han lämnat gården. En ny arrendator Jan Jansson flyttade sedan in 1828.

Att vara utan (laga) försvar (försvarslös) innebar att man inte kunde försörja sig som näringsidkare, hade fast anställning eller annan förmögenhet och detta var egentligen brottsligt.

Utan gård eller annan inkomst kunde han inte heller behålla sina barn.

Lövstabruk får bekymmer att säkerställa barnens försörjning

Idag är det samhället som förutsätts rycka in och säkerställa att barnen bli försörjda om föräldrar av olika anledning inte kunde garantera barnens bästa. Ytterst fanns också vid denna tid sockens fattigvård, men bruken gjorde som arbetsgivare, vad de kunde för att de familjer som försörjdes genom bruket inte skulle behöva belasta fattigvården.

I Lövstabruks arkiv finns bevarat dokumentation om vad bruket gjorde hösten 1827 för att inte bara finna en ny arrendator för det hemman som Per Benjaminsson "frångått" och "icke vidare kan sköta", som bruket uttrycker det,

utan även säkerställa de övergivna barnens försörjning.

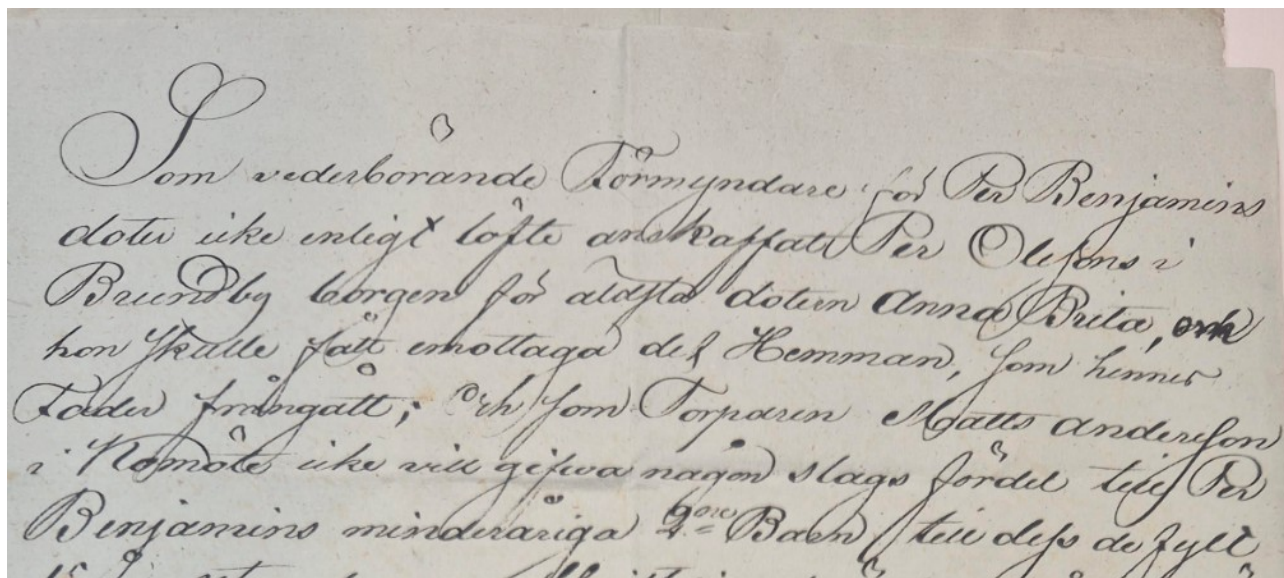
Här berättas att första alternativ som bruket prövade var att låta äldsta dottern Anna Brita överta faderns arrende. Då Anna Brita var 17 år gammal skulle hon inom kort kunna finna en make som tillsammans kunde driva gården vidare. Men till dess behövde bruket någon bonde som gick i borgen för hennes övertagande av gården.

Anna Brita var omyndig och det var hennes förmyndare som först lovat bruket att be bonden Per Olsson i Brunnby vara borgenär som krävs för att Anna Brita skulle kunna överta arrendet. Men förmyndaren höll inte sitt löfte om borgenär till bruket.

Förmyndare för Anna Brita bör ha varit någon släkting på hennes mors sida, förmodligen hennes morbror Anders Jansson, som var skattebonde i grannbyn Fånby.

I andra hand blev brukets plan att i stället finna en ny arrendator och som även kunde bidra med s.k. fördel till de två minderåriga barnens försörjning till de hunnit fylla 15 år.

Bruksinspektorn gav först löfte till torparen Matts Andersson i Komöte i överta arrendet. Men efter en tids betänketid tackade torparen nej. I det bevarade brevet från torparen motiverar han det med att det skulle bli för drygt för honom dels *"för det att ingen vet vad åker blir som kommer till hemman tillhöra"*, dels *"för fördelen som är given åt barn"*.

Leufstaarkivet, Leufstaarkivet II, Handlingar ordnade efter ort eller ämne, B:17, ULA / Förf. foto

Bruksinspektorn fick så leta vidare och fann i stället frälsebonden Jan Jansson i Hökby, som var villig att överta arrendet. Även han blev skyldig att erlægga fördel till de två minderåriga barnen. Sex fjärdingar spannmål av hälften råg och korn skulle han lämna till barnen, till dess de fyllt 15 år. Om han, *"som en beskedlig fosterfar tager någondera av barnen uti sitt hus"*, så behövde han dock

inte lämna någon spannmål ifrån sitt hushåll.

Men den nye arrendatorn åtog sig inte att vara fosterfar för barnen. I stället togs yngste sonen Per om hand av hustrun Majas bror, den blinde avskedade soldaten och kyrkvaktaren Olof Lust och dottern Maja Kajsa togs om hand av första hustrun Magdalenas bror Anders Jansson som blivit bonde i Fånby efter att Pers svärföräldrar avlidit några år tidigare.

Äldsta dottern Anna Brita fick tjänst som piga hos en bonde i Öster Ekeby, Vendel.

Pers tre barn kom att få mycket olika levnadsöden. Sonen Per blev sockenskräddare, precis som sina farbröder Erik och Lars och levde ett välbärgat liv till 1873. Dottern Maja Kajsa gifte sig 1845 med en torpare i Tensta socken men lämnade efter en tid torpet och vandrade omkring i norra Uppland utan stadig hemvist och dog utfattig i Tierp juldagen 1899. Och äldsta dottern Anna Brita slutade som sagt sitt liv utfattig i Gundbo redan år 1855.

En bondson från byn åtar sig att ansvara för Per

Året efter det att Per fått lämna bondgården, år 1829, lämnar Per Benjaminsson byn där han varit bonde, Brunnby, och flyttar till Kryssbo, ungefär fem kilometer i nordvästlig riktning, och alldeles intill Gundbo.

Här bodde bonden Eric Ersson som var väl bekant med Per, genom att han var son till en av bönderna i Brunnby, Eric Olsson Wenström, före detta sockenskräddare som övergått till jordbruk. Eric Ersson hade flyttat hemifrån Brunnby till Kryssbo år 1826 och övertagit ett arrende.

I husförhörlängden har prästen antecknat "*Eric Ersson åtager sig att ansvara för honom*", en formulering som talar för att något regelrätt kontrakt som dräng knappast inte förelåg, men att Eric Ersson ändå garanterade Per Benjaminssons uppehälle på det sätt att han inte behövde betraktas som försvarslös.

Ett lastbart leverne i 30 år

Nattvard begick Per sista gången den 19 oktober 1828. År 1829 bevistade Per husförhör både den 10 april och den 25 november.

Men efter 1829 upphör prästen helt att göra några anteckningar om husförhör

och nattvardsgång för Per Benjaminsson. Pers beskyddare Eric Ersson lämnade också gården i Kryssbo och Vendels socken 1832.

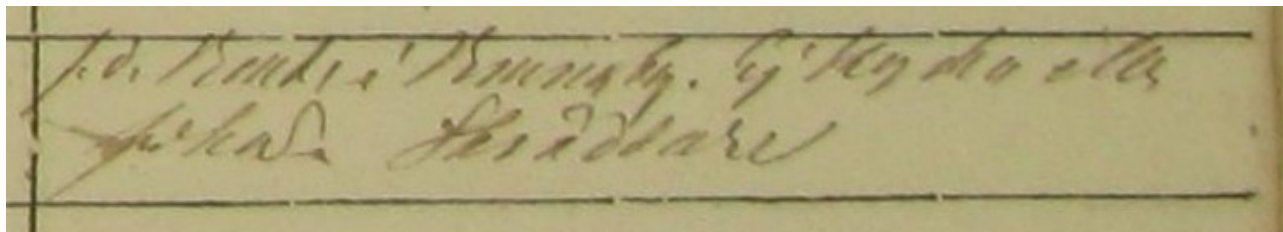
Nästa gång vi träffar på Per i kyrkoböckerna är i Brunnby igen. Han är antecknad 1836 som dräng hos den året innan inflyttade bonden Hans Olofsson. Men några detaljer om när han egentligen började och när han slutade finns inte antecknat i husförhörlängderna, prästen i Vendel synes helt ha tappat bort honom till dess att han i alla fall blir skriven "för övrigt i socknen" år 1846 i husförhörlängden.

Skräddaryrket som ett sätt att försörja sig

En av anteckningarna som prästen ändå gjorde var "Skräddare" som anmärkning. Per Benjaminssons två yngre bröder Lars och Eric lärde båda upp sig till skräddare och antogs till sockenskräddare med efternamnet Wenborg kring år 1815 i Viksta respektive Vendels socknar.

Att även Per försörjde sig som skräddare, även om han inte var utsedd formellt till sockenskräddare, är därför alls inte osannolikt.

Någon anteckning om att Per skulle ha åtalats eller straffats för någonting finns inte i kyrkoböckerna. Hade Per gripits och ställts inför rätta hade detta antecknats av prästen i kyrkoböckerna.

Vendels kyrkoarkiv, husförhörlängd 1856-1860, AI:14b s 199, ULA/ArkivDigital

Källorna sviker – men en personlighet skymtar fram

Per Benjaminsson får nog betraktas som en förhållandevis unik person både i förhållande till sina förfäder, efterlevande, släkt och omgivning.

Av allt att döma levde Per större delen av sitt liv utanför kyrkans och statens kontroll men utan bli åtalad, dömd och straffad för någonting. Ett liv Per valde att leva i stället för att fortsätta det inrutade livet som husbonde och familjefar med

alla dess regler och förhållningssätt.

Benjamin var inte ensam om att vara uppförd som försvarslös, dit hörde 30-talet personer, vartill kom ungefär lika många försvarslösa och därefter ungefär lika många lösdrivare i socknen. Det förhållandevís stora antal invånare som inte heller levde ett inrutat liv är kanske en del i förklaringen till att det fungerade att leva utanför prästen och kyrkan.

Men att i efterhand förstå – eller döma - Per Benjaminsson för det liv han valde att leva är inte möjligt, då källorna sviker, och bakgrunden i dess detaljer förblir dold. Men levnadsödet väcker intresse och en personlighet utöver det vanliga skymtar fram bland prästens anteckningar om en äkta hedning, känd för ett lastbart leverne.